

ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ ЛУЧИЦЬКИЙ - ВИКЛАДАЧ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА

У статті висвітлено викладацьку діяльність І. В. Лучицького в університеті св. Володимира, охарактеризовано його постать як методиста, науковця, керівника наукової школи. Показано принципи викладання історії в університеті.

Ключові слова: *І. В. Лучицький, Київський університет св. Володимира, викладач, лекція.*

В статье отражена преподавательская деятельность И. В. Лучицкого в университете св. Владимира, охарактеризована его фигура как методиста, научного работника, руководителя научной школы. Показаны принципы преподавания истории в университете.

Ключевые слова: *И. В. Лучицкий, Киевский университет св. Владимира, преподаватель, лекция.*

In the article teaching activity is reflected I. V. Lychitsky in the university of sv. Volodymyr, his figure is described as a methodist, research worker, leader of scientific school. Principles of teaching of history are shown in an university.

Keywords: *I. V. Lychitsky, Kyiv university of sv. Volodymyr, teacher, lecture.*

Державотворчі процеси в Україні, розвиток українського суспільства на засадах гуманізації та демократизації зумовили суттєві зміни пріоритетів і цінностей у сучасній освіті, характерною ознакою якої є поєднання традицій з інноваціями. Ці процеси спонукають до створення сучасної освітньої практики на основі історико-педагогічного досвіду української школи, звернення до представників суспільно-педагогічної думки минулого, для чого необхідно здійснити системний аналіз творчої спадщини видатних педагогів та культурно-освітніх діячів. Надзвичайного значення набуває вивчення формування і розвитку української національної ідеї у ХІХ ст. Як зазначає академік О. В. Сухомлинська, «в ХІХ столітті розпочинається чітке розмежування педагогічної думки, яке проходить за типом світоглядних позицій. Це століття породило цілу плеяду великих відомих і значних

педагогів, діячів освіти, мислителів. Їх досить легко ранжувати, класифікувати, бо саме в ХІХ столітті відбувається створення української нації в сучасному, модерному розумінні, а отже, і сучасної модерної педагогічної думки» [3, с. 56]. Тому цей період дослідники називають важливим у розвитку педагогічної думки в Україні. У зв'язку з цим заслуговує на увагу постать й І. В. Лучицького.

Аналіз літератури свідчить, що творчий шлях вченого почали вивчати ще його сучасники, зокрема Е. Тарле та В. Піскорський. Але після смерті вченого його ім'я на деякий час забувається у зв'язку з політичними перепетіями. У радянський період лише в окремих працях є згадки про І. В. Лучицького. У наш час деякі відомості про педагогічну та викладацьку діяльність Івана Васильовича Лучицького розкрито в наукових дослідженнях та працях таких вчених, як: Ю. Ф. Іванова, Л. В. Таран, Н.А. Логунової та Н. С. Побірченко. Але, як засвідчує історіографічний аналіз літератури, донині немає цілісного дослідження педагогічної складової творчої спадщини І. В. Лучицького, недостатньо вивчено та представлено його внесок у розвиток педагогічної думки України.

Мета статті – висвітлити роль і принципи викладацької діяльності І.В. Лучицького у Київському університеті св. Володимира для подальшого відтворення процесу розвитку освіти в Україні.

Педагогічну діяльність учений розпочав учителем російської мови і церковнослов'янської словесності в Києво-Подільській прогімназії у 1869 році. Уже через рік працював вчителем історії та географії. Його діяльність в прогімназії була досить бурхливою. 23 вересня 1870 року він отримує листа від інспектора Києво-Подільської прогімназії з проханням повідомити про своє бажання продовжувати викладати в прогімназії. Водночас у листі зазначалося про звільнення за його проханням. Інспектор зазначає: «... чому Ви не буваєте у прогімназії на уроках, прошу Вас донести ... ви продовжуєте службу у керуючій мною прогімназії, потрібно зайнятися пошуком іншого викладача на Ваше місце, так як багато пропущених уроків з російської мови і тому учні зазнають великої шкоди». А вже 9 листопада 1871 року І. В. Лучицький

отримує від інспектора іншого листа з таким змістом: «звільнити Вас від служби вчителя історії і географії у керуючій мною прогімназії, згідно з вашим проханням. про службу Вашу слід показати лише один Гербовий лист рублевого достоїнства, а також книги» [5; с. 1-2].

Ще зі студентських років серце І. В. Лучицького лежало до науки, він прагнув реалізувати себе як дослідник. Загалом він займався дослідженням історії Візантії, Франції, релігійних війн, працював в архівах, бібліотеках, а робота вчителя йому здавалась досить нудною.

Враховуючи його дослідницький нахил до наукової роботи, у 1870 році І. В. Лучицького затвердили приват-доцентом із загальної історії в Київському університеті св. Володимира. Саме у цьому році вчений прочитав дві пробні лекції, які поклали початок його викладацькій діяльності, а згодом йому було дозволено читати лекції з новітньої історії [6; с. 1].

Уже восени 1871 р. І. В. Лучицький захистив у Казанському університеті магістерську дисертацію «Феодальна аристократія і кальвіністи на Півдні Франції». Тієї ж осені 1871 року на кафедрі загальної історії Київського університету св. Володимира відкрилась вакансія викладача. Через відставку Більбасова та виїзд М. П. Драгоманова за кордон кафедра залишилася без викладача і факультет вважав своїм обов'язком запропонувати І. В. Лучицькому доцентуру по цій кафедрі [1, с. 55-56].

І. В. Лучицький захистив магістерську дисертацію і отримав схвальні відгуки про неї, тому на той час більш вдалої кандидатури ніж І. В. Лучицький, керівництво знайти не могло. І. В. Лучицький вирізнявся з поміж всіх інших дослідників найбільшою наполегливістю, вмінням аналізувати архівні джерела і донести їх до аудиторії слухачів.

Одержавши повідомлення від ректора Київського університету від 13 вересня 1874 р. про обрання його доцентом кафедри загальної історії, І. В. Лучицький повернувся до Києва із відрядження до Франції, де він перебував два роки, читаючи лекції та завершуючи роботу над докторською дисертацією. У березні 1877 році І. В. Лучицький захистив її в Петербурзькому університеті, отримавши ступінь доктора наук, і майже одразу був обраний

екстраординарним професором. На цій посаді він перебував із 1877 по 1907 р. та був членом Ради Київського університету.

Є. В. Тарле зазначав: «І. В. Лучицький належить до числа тих професорів, які, звертаючись до аудиторії, мають на увазі, насамперед, майбутніх фахівців-істориків. У процесі читання лекцій він застосовував науковий підхід. Він уникав читання загальних курсів, хоча і визнавав їх далеко не безкорисливими, але коли він оголошував загальний курс, то все одно звертався до широкого, сповненого науковою аргументацією аналізу історії визначеного кола соціально-політичних, економічних, культурних відносин у певній країні і в певну епоху. При цьому він зупинявся на такій країні, історія якої виявляє з особливою яскравістю характерні риси спільної історичної еволюції, які переживали європейські держави в конкретний період. Досить вільно він себе відчував (і це були самі кращі риси його викладання), читаючи строго спеціальний, часто необов'язковий курс. Для таких курсів він обирав звичайну тему, мало або однобічно висвітлену в історичній літературі, і на лекціях сумлінно викладав додатковий матеріал із посиланням на літературу, з метою перегляду встановлених поглядів ознайомлював із результатами власного дослідження проблеми. Наприклад, в студентські роки Є. Тарле - І. В. Лучицьким було прочитано ряд цікавих курсів із аграрної історії Франції у ХУІІІ ст., з історії продажі національного майна, з історії загострення феодалної реакції перед революцією. І. В. Лучицький читав лекції для окремої групи студентів, які вже цікавилися соціально-економічною історією ХУІІІ ст., він вказував, чому не можна здійснити твердження про селянське землеволодіння, поширені в літературі, чому - і в якому напрямі - необхідно прийняти їх ретельний перегляд, які дані для цього перегляду він знайшов в архівах. Полюбляв також І. В. Лучицький для приватних курсів обирати історію країн, які були в програмі викладання на факультетах Київського університету св. Володимира і якими російська кафедра загальної історії займалася дуже мало. Іван Васильович читав історію Данії, історію Швеції, а також часто і з особливим захопленням історію Іспанії. «Для историка не должно быть интересных и неинтересных народов, - говорил І. В. Лучицький студентам з кафедри, - может

быть неинтересен сам историк, а история всегда интересна» [4,с. 5-6].

Семінари, які вів в університеті І. В. Лучицький, завжди чітко відповідали загальній темі і завданням. Під час проведення семінарів, присвячених аграрній історії Франції, він із задоволенням ознайомлював учасників семінарів із копіями тих рукописних документів, над якими сам працював. Для дослідження студентам І. В. Лучицький намагався дати такі теми, які вимагали неодмінного самостійного пошуку потрібного матеріалу із видань. На заняттях у професора студентам доводилось перечитувати і переглядати ряд томів, щоб написати дуже скромний за розмірами реферат. При цьому І. В. Лучицький старанно уникав навіть випадкової підказки учасникові семінару, даючи можливість студенту самостійно зробити висновки. Зате критика вченого стосовно написаного реферату була досить повною та коректною. І. В. Лучицький завжди дотримувався тієї думки, що треба давати, можливо, більший простір науковій індивідуальності початківця, тому що був далекий від опіки над студентами. Всі учні І. В. Лучицького, а саме: М. В. Молчановський, В. П. Клячін, Д. М. Петрушевський, В. П. Піскорський, Е. Тарле, говорили: «всі ми користувалися дуже часто дуже цінними критичними і методичними вказівками І. В. Лучицького, але жоден з нас не міг скаржитися на спробу тиску вплинути на нашу самостійність, зробити наші висновки. Таким він був у Київському університеті». На університетській кафедрі Лучицький був насамперед тим, ким був у своєму кабінеті: вченим дослідником [4, с. 7-9].

І.В. Лучицький у своїй педагогічній діяльності використовував диференційний підхід до студентів з метою поглибленого вивчення матеріалу з певної теми та пошукові методи для написання самостійних рефератів.

О. Новікова у своїй статі зазначає: «Вимагаючи від учнів завершити дисертацію в строк, І. В. Лучицький неодноразово погрожував їм «березовою кашею» в разі запізнення. Вони ж не тільки цінували його «поклади знань», принциповість, шляхетність, порядність, а й стали його вірними соратниками в багатьох його починаннях» [2].

Багато дослідників по-різному характеризують педагогічну діяльність вченого. Одні з позитивної сторони, а інші - більш критично. У газеті «Школа и

жизнь», яка була редакційним видавництвом «Русскаго столичного вестника», 8 листопада 1913 року виходить стаття сучасника Івана Васильовича - М. Василенка під назвою «Два юбіляра». Ця стаття була присвячена 40-річчю педагогічної діяльності М. Карєєва та 50-річчю науково-педагогічної діяльності І. В. Лучицького. Автор Івана Васильовича характеризує так: «Нервовий, захоплюючий з безпокійним розумом і характером - він складає повну протилежність М. І. Карєєву. І. В. Лучицький - дослідник, аналітик з перевагами. У цьому відношенні його праці і мають велику цінність. Як професор І. В. Лучицький не залишив після своєї діяльності в університеті систематичних курсів. Він не любив читати лекції, і наскільки мені відомо, ніколи не встигав прочитати повного систематичного курсу з Нової історії, а обмежувався окремими періодами. У своїй науковій роботі І. В. Лучицький, головним чином, зупинявся на історії романських країн, а особливо на історії Франції, і туди ж спрямовував увагу і науковий інтерес своїх учнів. Вивчення історії Франції було науковою спеціальністю вченого. Його магістерська і докторська дисертації стосуються епохи кальвінізму у Франції» [9].

Так як, І. В. Лучицький був членом Товариства Нестора Літописця, він читав публічні лекції, а саме з «Економічної історії Європи XVII і XVIII ст.» по середам від 8 до 9 години вечора. Були встановлені і ціни на лекції: від 10 лекцій і більше - 3 рубля, від 6 до 9 лекцій - 2 рубля, за 3 лекції - 1 рубель, окремі лекції коштували 50 копійок. При підписці на всі курси - 12 рублів. Допускалася і розстрочка. Також зазначалося, що лекції могли відбутися лише у тому разі, якщо підпишеться не менше 40 осіб на кожний курс. Також і читав публічні лекції по новій історії та з історії соціологічних теорій. Ці лекції містили досить цікаві теми, а саме: «Перехідний період від середніх віків до нового часу», «Його характер і зв'язок із середньовічним періодом», «Стани суспільства: дворянство, духовенство, міський стан і місто, селянство в XIV - XV ст.», «Економічні умови розвитку європейського життя в XIV - XV ст.», «Виникнення історії», «Перші спроби пояснення появи історичного життя», «Виникнення і розвиток теорії прогресу» та ін., які користувалися серед студентства великою популярністю» [8; с. 3-4].

І.В. Лучицького засипали листами із запрошеннями прочитати публічні лекції у різних містах. Так, він отримав листа від правління «Общества взаимопомощи учащихся и учивших в Начальных Народных Училищах Лубенского уезда», в якому його прохали повідомити, коли він зможе прочитати лекції. Всі витрати на дорогу правління брало на себе. З кінця 90-х рр. XIX ст. і на початку 1900-х рр. І. В. Лучицький брав активну участь в організації публічних лекцій у Києві та інших містах. Прибутки з платних лекцій йшли на користь бібліотек та благодійних товариств, які потребували матеріальної допомоги [6; с. 1].

Крім того, І. В. Лучицький у 1898 році з дозволу керівництва університету св. Володимира прочитав публічну лекцію на користь малозабезпечених студентів на тему «Джордано Бруно».

Предметом особливого піклування І. В. Лучицького були Вищі жіночі курси в Києві, де він викладав з 1879 р. Але у 1899 році уряд закрив курси. У 1902 р. І. В. Лучицькому вдалося домогтися дозволу знову відкрити колись існуючі у Києві Вищі жіночі курси.

Таким чином, Іван Васильович мав своїх учнів, які займалися плідною науковою діяльністю, зокрема виступали з доповідями на засіданнях історичного товариства Нестора Літописця, друкувалися в «Киевской старине», ознайомлювалися з пам'ятними місцями України. Хоч професор мав складний характер, і зі студентами не панькався, але дружні стосунки з ним вони зберегли на все життя [2]. Хоч І.В. Лучицький вмів поєднувати свою педагогічну діяльність з політичною та науковою, проте 29 років викладання в університеті, власна школа, не змінили його суті. Він до кінця своїх днів залишався, насамперед, дослідником та кабінетним вченим.

Література

1. Логунова Н.А. Наукова та громадсько-політична діяльність І.В. Лучицького: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: 07.00.06 / Логунова Наталія Анатоліївна. - Київ, 2006. - 205 с.
2. Новікова О. Втрачений світ / О. Новікова // Дзеркало тижня. - 2005. - №30. - 38 с.

3. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. - К.: АПН., 2003. - 68 с.
4. Тарле Е. В. И. В. Лучицкий как университетский преподаватель / Е. В. Тарле // Научный исторический журнал. - 1914. - №4. - с. 5 - 9.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) Ф. 66 - Лучицький Іван Васильович
6. Спр. 337-338. Письмо с просьбой сообщить о своем желании продолжать преподавание в прогимназии и уведомление об увольнении по его просьбе. 1870-1871 г., 2 арк.
7. Спр. 375. Уведомление об утверждении И. В. Лучицкого в звании приват-доцента по всеобщей истории. 11 декабря 1870 г., 1 арк.
8. Спр. 278. Письмо с просьбой прочесть публичную лекцию с благотворительной целью. 5 ноября 1901 г., 1 арк.
9. Спр. 560. Программа публичных лекций, читанных членами Обществ Нестора Летописца и естествоиспытателей. 1897-1899, 1907 гг., 6 арк.
10. Спр. 561. Вырезки из газет, присланные Лучицкому агентствами газетных вырезок, относящиеся к его научной и общественной деятельности. 80-е гг. XIX вв. - 900-е гг. 1 папка